

◀
Vörösiszap-katasztrófa
utáni újjáépítés, Devecser.
Fotó: Dénes György

Főépítési munkám során fel-fel bukkant a típusterv, készházipítkezés, zsúriztem mintaterveket, gyököztem építetőket egy késztermék helyszínre igazítására. A Pilis közepén, választott lakhelyemen, az erdők ölelte kis faluban elnézem az építkezéseket, az új módit. Épülnek az átlagos vagy annál kicsit jobb egy- vagy kéttraktusos, nyeregvetős házak, helyi kő lábazattal, fehér falakkal. S épülnek a késztermékek, a „kész” házak, melyeket egy „BauTesco” polcáról lehet leemelni. Érdekes látni – amit a szakember pontosan tud –, hogy semmivel sem gyorsabban, legfeljebb a szerkezetépítés tekintetében készülnek látványosabban, mint hagyományos társaik. De végül is – érvek ide, indokok oda – ez mindegy, a készházzal nem a „készsége” a probléma, hanem a szellem kiszorítása, az építészlet pusztán áruvá, fogyasztási cikké silányítása. Talán úgy tűnik, lelöttem az elején a csattanót, de nem célom, hogy diagnózist – és főleg nem, hogy felszínes látleletet – adjak arról a folyamatról, mely, úgy tűnik, velejárója a „jóléti” társadalomnak. Jólét... Amikor kinyílt a vasfüggöny, és nem a Belügyminisztériumból kellett elkérni a kék útlevelet, akkor megindultunk a Lajtán túli világot felfedezni, lázas izgalommal zsúfoltuk be többedmagunkat száználmas keleti autóinkba, és kalandoztunk Bécsig a *Segítő Mária* utcáig, vagy a SCS bevásárlóközpontba, ahol mindent – is – lehetett kapni, így a lehajtó mellett házakat. Idilli környezetben álltak a mutatósnál mutatósnál, az egyszerűbbnél olcsóbb készházak kiszereelt állapotban. Bárki elvihette, s szakemberekkel ripsz-ropsz összeállíthatta választott otthonát. Volt ott minden stílus: a nyeregvetős hosszúház barakká silányítva, a kúria modern IKEA-lapra szerelt architektúrával. S akkor úgy tetszett, ez a jövő, a rögtön fogyasztható jólét: korszerű technológia, biztos árak, garantált műszaki tartalom, bezzeg „Nyugaton” már ez megy. A késztermék forgalmazásának sajátos történetű hazánkban is voltak – szintén sajátos – előképei, csak itt nem terméket, hanem pusztán szolgáltatást, papírt, engedélyt, bárcát kínáltak a megélhetési

Tíz éve szenvedte el Devecser, Kolontár, Somlóvásárhely település és a Torna-patak mente Magyarország legnagyobb, emberáldozatokat követelő és mérhetetlen károkat okozó ipari katasztrófáját. A MAL ajkai Timföldgyár tározójából kiömlő kilencszáz ezer köbméter lúgos vörösiszap tíz négyzetkilométer területet szennyezett, 350 házat tett lakhatatlanná, százakat „égetett” meg, tíz embert ölt meg. A nagy bajban az ország összefogott, a helyreállítás és újjáépítés a határozott intézkedéseknek és a segítőkészségnek köszönhetően nemcsak a világban alig tapasztalható rövid idő alatt, de az újjáépítés tekintetében példátlan szociális és kulturális tartalommal valósult meg. A Kós Károly Egyesülés – a korábbi munkái és tevékenysége alapján – kapta meg a bizalmat az újjáépítés tervezésére és a műszaki irányításban való részvételre. A Beregben meghonosított mintaterv alapú építés itt teljesedett ki mindent átfogó rendszerre a kárfelméréstől a kárenyhítési folyamaton keresztül a közösségi és személyes kapcsolattartásig. Itt, a sajátos körülmények között lehetett tapasztalatokat gyűjteni a mintaterv-felhasználás műszaki, szociális, jogi szabályozási feltétel rendszeréről, a mintatervek, készházak, hagyományos építési technológiák, innovatív megoldások felhasználásának tekintetében.

Turi Attila

AZ ADAPTÁLÁS MŰVÉSZETE —

A MŰVÉSZET ADAPTÁLÁSA

THE ART OF ADAPTATION & THE ADAPTATION OF ART

Ten years ago, Devecser, Kolontár, Somlóvásárhely and the settlements along the Torna creek suffered the biggest industrial disaster in the history Hungary, causing numerous human casualties and immeasurable damage. Thanks to their earlier work, reconstruction planning and technical management was entrusted to the Kós Károly Association. Already implemented in Bereg, their approach based on model plans was expanded into a comprehensive system dealing with all aspects of the work, including damage assessment, damage mitigation as well as community and personal communication. This was a unique opportunity for gaining experience related to the technical, social and legal regulatory conditions for the use of model plans, prefabricated houses, traditional construction technologies and innovative solutions alike.

építések. A maszekban² tervezett lakó-épületek aránya még a legnagyobb, 70-es évekbeli „betonbanya” korszakban is jelentős hányadot képviselt Magyarországon. Az állami títustervek (S5, S6, ma „kádárkockának” hívott borzadály, a családát atomizáló, a vidéki életre alkalmatlan épület) mellett megjelentek a saját gyártású, a tervező és a helyi kivitelező által kidolgozott alacsony színvonalú, de a félkaláka építéshez alkalmazkodó tervtípusok. S végül is mindegy, hogy mi volt az építkezés alapja: állami, „magas színvonalú, ellenőrzött títusterv”, vagy konyhaasztalon golyóstollal rajzolt pausz – a tervek legtöbbször a szalonna és kolbász alátétjeként funkcionáltak a kitűzés után, betöltve némi praktikus szerepet a higiénia terén –, az eredmény ugyanaz a hiánygazdálkodásból és a trógertempóból fakadó talmi palota vagy vakolatlan szükségglakás, jobb megbízói ízlés esetén takaros ház lett. A kilencvenes évek közepén még találkoztam azokkal a szalmiákos fénymásolaton benyújtott tervekkel, melyek cím-kéjét és helyszínrajzát vastag lila keret ékesítette: a megélhetési építész ezen felületeket cserélte tucatszámra az aktuális építkezéshez. Megvolt a láncolat, az ilyen terv, mint kés a vajban ment át minden hatóságon. Gizikének nem kellett izgulnia a műszaki tartalom miatt, a kivitelező csukott szemmel tudta építeni – úgy is építette –, a tervezőnek sem volt gondja: a ház műszakilag bombabiztos volt, már épült belőle felségterületén több tucat. Illetve nem épült mindig ugyanaz: hisz a kis magyar valóság szabályai szerint a terv csak egy bárca az építés lehetőségéhez. Mindenki azt épített, amit tudott, s akart lehetőségeihez mérten: a főbb vonalak nagyjából a terv szerint, a többi, a településképet meghatározó elem a kívánságok, a kivitelezői akarat vagy trehánytság szerint alakult. Jogos volt hát a nagy állami tervezőintézetekbe kényszerített építések kritikája az igénytelenségről, a szakma megcsúfolásáról? Ha csak az eredményt nézzük, igen, de ha a körülményeket tekintjük, mélységesen család, elitista, a problé-

ma felszínét megítélő vélemény volt ez, melynek esze ágában sem volt az építési rendszer, a honépítés lényegéig lenyúlni. Készültek nagyszerű tartalmú títustervek – elsősorban a fővárosban –, de ezek adaptálására már nem fordult figyelem. A mi megmondtuk a titit, ez bárhol jó lesz intellektuális szemlélettel ezek az impulzusok nagyrészt nem töltötték be szerepüket. Sovány vigasz, hogy funkcionális elrendezésük sokszor praktikus volt, de sokuk tipikus városi életformát tükrözött, és csak a késői stádiumban jelentek meg a gazdálkodó életmód igényeit is befogadó tervek. Ugyanaz történt, mint a kockaházak esetében: a lakó-épületet – megérne pár szót az épületek

funkcionális erőszakos kategorizálásának szellemi története is – a család tisztaszobája helyett a tisztaháza lett. A valódi élet a maradék, bontott, teherautóról „leeső” építőanyagból épült, az igényeknek megfelelő nyári konyhában folyt. Ha a vasalt nadrágos városi ember bensőségesebb kapcsolatba került a gazdával, akkor a feszingős utcai szobából hátrahívták az „igazi” helyre pálinkázni (elől az úri – borzasztó – konyakot kínálták). Így fordultunk rá a szabad világra, legatyásodva, tönkretett, identitás nélküli településképpel, pedigre nélküli³ környezettudattal. A megoldást csak kevesen fogalmazták meg: a gazda szemléletű, felvállalt konfliktusokkal teli főépítés-

seget. Makovecz Imre bakonyi, Philipp Frigyes váci, sokak Balaton-felvidéki – a teljesség felsorolása nélküli – tevékenysége megmutatta a lehetőséget, melyben az alkotások helyét és impulzusait szemlélnünk kellett volna. Nem tettük: a bezártság, a lefojtottság gátjainak látszólagos eltűnése a világ felé, az egyéni kiteljesedés felé fordított bennünket, építészeket, anélkül, hogy a fényes, „szép új világ” strukturális alapjait hajlandóak lettünk volna megismerni. Maradt a kettévált világ: a magasépítészlet és a maszek, az otthoneremtés területén kezdetben alig néhány – nagyrészt az organikus irányzathoz köthető – példamutató eredménnyel. (Meg is kapták a magukét: az organikusok legfeljebb vidékre, családi házra valók, de ott is inkább a giccs virágzik léptük nyomán.) A sors – mint annyiszor, ha nem halljuk hangját – a bajban hozta elének a kérdést: mi a szerepe a mintaterv adaptálásának az otthoneremtésben? Van-e különbség a mintaterv és a títusterv között? Fontos kérdés ez, hisz utóbbi óhatatlanul összekapcsolódott a Kádárrendszerrel, a „tiéd az ország, magadnak lopod” kényszerépítkezéssel. A rossz hangzású „típus” szóösszetétel egyezik a kommunizmus alaptételével: a típusember megteremtésének vágyával, aki csak akkor lehet – keretek között – egyé-

niség, amennyiben példamutatóan szolgálja a diabolikus rendszer ideológiáját, legyen sportoló, tudós vagy művész. A 2001-es beregi árvíz vetette fel először élesben a kérdést, és rögtön az igényt: miként lehet azonos tervek alapján építkezni (mert az építésszervezés és műszaki ellenőrzés csak így valósítható meg a gyors építési struktúrában). A KKE által bevezetett és az OKF által protokollá emelt struktúra ott kezelte a títustervek problematikáját, ahol annak alkalmatlansága kiderült: helyben, személyes jelenléttel. A Beregben még csak az alapokat tettük le: a személyes kapcsolattartás a károsultakkal és az újjáépítés szereplőivel. A mintatervek kezelése szakember-, építészfüggő, strukturálatlan módon történt: mindenki személyes döntése a terv átalakítása funkcióban, támaszkodva a helyben szolgálatot ellátó kolléga dokumentációjára. S mindezek mellett ott volt az arcúlatra, az arányosságra ügyelő „újjáépítési főépítész”: Tákoson Zsigmond László, Tarpán Mányi István, Gulácson Jomagam. 2010–11-ben a vörösiszap-katasztrófánál már erősebb és hatékonyabb struktúra született: a KKE 16 mintatervében pontosan meghatároztuk az adaptálás kereteit, kijelöltük azokat az elsődleges és másodlagos „beavatkozási helyeket”, lehatárolt plasztikus tervtartalmakat,

melyek változtathatók, s rögzítettük a nem változtatható tartalmakat. A struktúra kialakításában a nagy segítséget a kivitelezői elvárások, a munkaszervezés elveinek beemelése jelentette, mely nem korlátozta, inkább észszerű keretek között tartotta az architektúrát, mint a régi időkben a beszerezhető anyagok és a helyi szaktudás. A kulturális keretek között mozgó önkifejezés alárendelt, rendszerbe illesztett impulzus maradt, teljesítve szerepét. Az ambíció egy kultúra közvetítésére irányult, s azt hiszem, minden itt dolgozó úgy van vele, hogy nem az egyes alkotásokat, hanem az egész létrehozásban való részvételt tartja számon. Megtaláltuk azt az arányt, melyben az azonos és egyedi a legjobb eredményt hozta, előbbi a kivitelezés szervezését segítette, utóbbi a károsultak lelkét építette. A következő lépések 2014-től a Köznevelési Infrastruktúra Fejlesztési Programban épülő, majd annak mintájára folytatott tervezések voltak. A négytípusú, nagyságú tornatermeket többnyire működő iskolák mellé kellett telepíteni, igazodva vagy javítva azok megjelenését, üzenetét. Itt még határozottabban megfogalmazódott a plasztikus elemek lehatárolása, a kapcsolható építészeti elemek – tornácok, előtetők – lehetősége. Ezeknél a középületeknél az adaptálás legfőbb kérdése – a műszakiakon

◀ ▲ Vörösiszap-katasztrófa utáni újjáépítés, Devecser. Fotó: Dénes György

Újjáépítés, Devecser ▶

túl – a települési arculathoz való illeszkedés. Illeszkedés, mely nem azonosulást jelent, hanem a fogalom térben és időben értelmezett megvalósulását. Térben, amennyiben – sokszor – a község legnagyobb tömegű épülete jelent meg egy utcában, melynek egyrészt elég markánsnak kell lennie, másrészt nem nyomhatja el a környezetében lévő épületeket sem tömegével, sem architektúrájával. Időben, amennyiben példamutatónak kell lennie, olyan mintákkal, melyek követése az általános építéskultúrát nemesisíti. Olyan házak épültek – már több mint ötven –, melyek első ránézésre mindig is ott lévőnek hatnak, de a mai kort – is – tükrözik. Örökkévaló az altudat, s korszerű a tudatos észlelés számára. Létesítésük gesztusa nem a pillanatnyi és tűnékeny mára – kortársra –, de a múlt impulzusait a helynek és időszerűségnek megfelelően közvetítő időre vonatkozik. Természetesen ismerem szakmai környezetemet: nem várom, hogy a kollégák vállveregetve értékeljék az organikusok erőfeszítéseit, de talán érdemes lehet újragondolni a felvetést: a mintaterv azonos-e a típustervvel, hol a különbség – ha van? A korábban megfogalmazott tételt ismétlem: nem a terv minősége – annak természetesen meg kell ütnie egy mértéket –, hanem annak kezelése, a szolgáltatás komplexitása, minősége, ami elválasztja a típustervet a mintatertől. A terv minőségénél annyi a kérdés, hogy a megfogalmazott épület egyáltalán alkalmas-e adaptálásra, vagy csak reprodukálásra? Azaz rendelkezik-e olyan általános, a Kárpát-medencére, vagy szűkebb tájegységre, beépítési módra, életmódra jellemző vonásokkal, melyek alkalmasak kifejtésre? Befogadó a terv, vagy olyan egyedi alkotás, melynél legfeljebb néhány anyag változtatható: a kőlabazat téglára, a cserép palára váltható – ez esetben nem mintaterv. Mi arra törekedtünk Devecseren, hogy minél többet hozzunk ki azonos alapanyagból. Hétköznapi példával: azonos húsból miként lehet százfajta ételt készíteni a gasztrókultúra sokszínűségét gazdagítva. Apró vagy erősebb hangsúlyokkal adtuk

elő ugyanazt, máshol volt a fókuszpont, más minta, struktúra volt a vezérmotívum, de ugyanaz a képlet. Apróságnak tűnő plasztikus helyeket fogalmaztunk meg, melyekben nagy előnyt jelentett a kerítéssel egybeépített házkonstrukció:

- ▶ **Utcai homlokzat minta-/formarendszere (ablak, oromzat, keretkezés stb.)**
- ▶ **Oromkialakítás (3 variáció: ereszeszkász, oromfalas, macskalépcsős)**
- ▶ **Gyalogkapu-/ház-/tornácapcsolat**
- ▶ **Tornác, teraszoszlopok, szerkezet**
- ▶ **Kerítés (3-fajta: áttört lábazatos, bástyás, tömör)**
- ▶ **Kémény (5 típus)**
- ▶ **Lábazatkialakítás (4 típus)**
- ▶ **Keresztzárny udvari oromzat kialakítás**

Az apróbb eltéréseket nem számolva a választék matematikailag több mint 61 000 variációt jelent, s akkor csak hétféle kapuval és homlokzati kialakítással számolunk. Mi volt hát az alapállás, melyben az újraépítők személyes életterét kellett megtervezni (egy hét engedélyezési terv, két hét kiviteli terv)? Sporthasonlaltal élve: ha tudomásul veszi az ember, hogy ez nem verseny, hanem edzés, jobban megközelíti a helyes lélektartást. Ha nem az önkifejezésbe görcsöl be a lélek, hanem tudomásul veszi a kulturális, hanem tudomásul veszi a kulturális, műszaki, strukturális kereteket, nagy esélyel olyan művet hoz létre, melyben megjelennek az építőművészetben fontos, arányosságot, egységet jelentő elemek a kötött, nagy konstrukciótól az épületrészekben keresztül a részletekig. Ha tudomásul vesszük, hogy szabott keretek között kell kihoznunk a legtöbbet a „hozott” anyagból – tervből –, és figyelmünket, jóra való akaratomkat a részletekre irányítjuk, az eredmény olyan ház és szolgálat, mely mindenki megelégedésére válik. Ez az adaptálás művészete, alkalmazott művészet, mely mindig feszegeti a kereteket, de nem lép túl rajtuk, tevékenységében mégis kiteljesíti azokat. Mondjuk, nem lehet vele az építészeti

divatlapok címlapjára kerülni, de akinek csak ez az ambíciója, annak nem kell tovább olvasnia ezt a fejtegetést.

A második nagy háború utáni típustervekben mindig ott lappangott egyfajta tökéletességként megfogalmazott tartalom, mint ahogy a korban is, melyben születtek. S pont ez a vágyott tökély volt egyik mérge is a kornak, mert a féligazság csak a rosszat hozza. A háború előtti terveknek az építész mozgásteret, társadalmi szerepe miatt teljesen más volt a karaktere: nemcsak megmondani, de megvalósítani is kellett a jó szándékot, s ez hatalmas különbség az alapállásban. Pszichológiai alaptétel, hogy a bűnös korban a bünterősítő tetteket utólag tagadjuk, mert az elme önfenntartó reflexe kiutat keres, mégis ott lappang a háztérvekben, a „rendezési” tervekben a KGB 45^a pontja. „Nem hibák ezek, hanem eredmények”, mondta Makovecz Imre, s ez volt az egyik legerősebb mondata, mellyel végleg kivívta a gyarmatcsinálók gyűlöletét.

A korban, melyben élünk, s mely többre tartja a hangzatos szavakat, mint a szívós tetteket, melyben a házipapucs, a komfort és a gyáva beképzeltség nemcsak hogy többre való, de ellentétes fogalom a megtartó erejű közösséggel, e korban az otthonépítés egyre inkább pusztán a fogyasztás kategóriájába sorolódik. S valóban, ha sorra vesszük az érveket, akkor az egyén biztonsága (minősített termékek, zártak tűnő rendszer, a konfliktushelyzetek kiküszöbölése) a típusterv/késztermék vásárlása felé mutat. Mert nincs szakember – építész – aki teljes körű felelősséggel és biztossítással szabott áron, határidőre megvalósítja az otthont. Ennek sok oka van, legfőképp az építész társadalmi szerepének kommunista torzulása, melynek megszokott, kényelmet adó – valójában kiszolgáltatottá tevő – langymelegében élünk. Nem tudunk biztos bekerülési összeget mondani, alábecsüljük, hogy megkapjuk a megbízást, túlbecsüljük, hogy ezzel is védjük becsületünket. Mert nincs biztos, elfogadott bázisunk, mint példá-

ul Németországban, ahol rendszeresen épülettípusokra kategorizálva, pontos műszaki tartalommal megjelentetik az egyes épületek létesítési költségeit.

2019-ben a Miniszterelnökség Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkársága ötletpályázatot hirdetett mintatervre három kategóriában. A pályaműveket a szakma széles körét képviselő zsűri bírálta, az építészeti minőség mellett a megvalósíthatóság, felhasználhatóság, épületgépzési, elektromos, energetikai rendszerek tekintetében is. A munka során tapasztalataim és a kollégák meglátásai hatására határozottan fogalmazódott meg bennem a meggyőződés: a mintatervek esetében – is – a tervminőség „csak” alapanyag, a minőség, a kulturális tartalom, a közösségnek szóló üzenet a végrehajtás körülményeitől függ. Le kell számolni azzal a beteges – a tervezőasztalhoz szegezett – alapállással, hogy létezik tökéletes terv, melynek pontos végrehajtása majd boldogságot és magaskultúrát eredményez. Azzal a téveszmével, hogy az építész feladata a magas minőségű terv létrehozása. A többieknek – építetőnek, kivitelezőnek, hitelintézetnek, hatóságnak – csak végre kell hajtaniuk a szobaépítész terv-instrukcióit, nincs szükség kimozdulni az irodából, nem kell művezetni: minden ott van a terven.

A kultúra területén minden a cselekedeteinket, alkotásunkat átható arányosságon, ennek mindig változó, lassan szilárduló közegén múlik. A tervezési folyamatban is változik az építőművészet és a mérnöki szolgáltatás aránya, súlya, impulzusa a különböző szituációkban. A mintaterv alapú építés feltételeinél, a struktúra kialakításánál figyelembe kell venni, hogy nemcsak fényes, felemelő, de emberi gyengeségünk okán a folyamatokat lehúzó, beszennyező erők – felelősségelhárítás, elszemélytelenedés, az esztelen haszonvágy, konformidiotizmus és sok más – is hatnak, olyan „módi” kell, melynek impulzusai legalább a negatív hatások ellenében mutatnak:

▶ **Minél komplexebb a mintaterv, annál kevésbé fog helyhez illeszkedni a garanciális feltételek és az emberi lustaság, tréhanyság és haszonelv miatt. Egy komplex terv biztosítékot jelent a hitelintézetnek, a hatóságnak és a kivitelezőnek – aki megtanul két típust, és csak azt építi. Nem érdekük a kulturális illeszkedés befogadása, mert az rendszeridegen. Olyan módon „tálalt” mintatervet kell létrehozni, melyben a plasztikus helyek, beavatkozási pontok meghatározottak (tapasztalatunk szerint ez a műszaki tartalom cca. öt százalék...), és lehatároltak.**

▶ **Minél inkább késztermék feldolgozásáról van szó, annál inkább szükséges az építész-/mérnökszolgáltatás a létesülés folyamán. Egyedi tervezés esetén feltételezhető, hogy a tervezési programot, annak téri megfogalmazását a szakember segítségével magáévá tette a család. Késztermék esetén ennek megtörténéséhez ugyanennyi energiabefektetés szükséges, és többletenergia kell a konfliktuskerülés negatív hatásainak ellensúlyozására. Ott kell lennünk a tervkiválasztásnál, a személyre és helyre szabásnál, a hitelfeltételek műszaki tartalom megállapításánál és az építésnél, s végül az átadásnál, hogy biztosítsuk a művészeti, környezeti, műszaki kultúra tartalom test öltetését a házban.**

▶ **A mintaterv alapú építés – legfontosabb – alapja az építész szerepének rehabilitálása. Az építész nemcsak terveket gyárt, hanem a család spórolt és egy közösségtől kölcsönvett – szintén spórolt – erőforrásaival segít gazdálkodni, szolgáltatásával: tervezésével, felvilágosításaival, tanácsaival végigkíséri az építési folyamatot. Kezeli a tervváltozásokat, az anyagváltásokat nemcsak terv, de beruházási, forrásigény, határidő tekintetében is. A Lajtán túl az építész ellenjegyzői szerződést, kollaudálja a benyújtott számlákat, személyével, szaktudásával jótáll a terv tartalmáért a hitelintézet felé is. (Érték 10-12% a tervezési díja a HOAI szerint.) Ehhez az építésznek el kell mélyíteniük azokat – a tervezőirodába szorult idők alatt csö-**

kevényesedett – képességeket, melyek alapvetően szakmánk műszaki jellegéből fakadnak, fel kell vértézzük magunkat a műszaki ellenőrök, beruházásszervezők szaktudásával.

▶ **A mintaterv olyan, mint egy kiváló minőségű élelmiszer-alapanyag: nyersen nem fogyasztható, kellenek az elkészítéséhez szükséges beavatkozások. Szükséges az elsődleges és másodlagos plasztikus részek meghatározása, a beavatkozási helyek megjelölése. Kellenek a sztenderd műszaki, csomópontgyűjtemények, hogy az anyagváltásokat megbízhatóan, rendszeren belül kezelni lehessen.**

▶ **A településképi rendeletben javaslat lehetőségét kell biztosítani a helyi környezetkultúra megjelenítésének. A mintatervnek tartalmaznia kell a felhasználás helyére vonatkozó erős ajánlásokat. Lehet Balaton-felvidéki házat más tájegységre is adaptálni, de akkor valószínűleg sokkal több beavatkozás szükséges hozzá. Az adaptálási folyamatban a településképi megfelelésnek nagyobb szerepet kell kapnia, az ebben részt vevőknek erősebb felhatalmazással kell rendelkezniük egy kontrollrendszer keretei között.**

▶ **A szakmagyakorlás feltételeinél világossá kell tenni, hogy a mintaterv adaptálása nem a helyszínrajz elkészítése, a mintacsomag tervlapjainak felcímkézése. Egyértelművé kell tenni egy kamarai rendszer – szakmagyakorlási mediálás és ellenőrzés – mellett az adaptálás elvárt minőségi követelményeit, eljárásformáit.**

▶ **Új parcellázású területeken keretek közé kell terelni az önkifejezési erőket, és megteremteni az egymást erősítő kulturális tartalmak megjelenését. Nagyobb figyelmet kell szentelni a másodlagosan kezelt, valójában a környezetet erősen befolyásoló tartalmakra: kerítés, közterületi és telken belüli faültetés és fenntartás, műszaki kiegészítők (klíma, hőszivattyú, napelemek, hasznos innovációk) kialakítására. Megfontolandó például egy kerítés sztenderd készlet kötelező rendszer létrehozása.**

Budakalász, kálváriadomb beépítése (2016–2020)⁵

▼ Újjáépítés, Devecser

Mi hát az adaptálás művészete: virtus, melyben kötött keretek között kifejezésre jut az építészet szabadsága, az ezer és ezer megoldás? Az alázatos teremtés keskeny útja, melyben az alkotó elfogadja egy magasabb elv érvényesülését, és ezen belül keresi a véges-végtelen megoldásokat?

Adaptálható-e a művészet? Ha sokszorozásnak tekintjük a mintatervet, akkor az típusú, és a válasz nem. Ha az építészetet nem tárgyalotásnak, szépen csomagolt terméknek tekintjük, akkor a válasz igen. Az építészet több mint művészet, a legnehezebb, hétköznapi, megkerülhetetlen alkotások sorozata, melyben az egyes elemek, az elemeken belül azok részletei egymás melletti viszonyukban is képesek hatni. Mint egy zeneműben a különböző módon felcsendülő, halkuló, visszhangzó hangok, effektusok. De más művészeteknél az egyes alkotások sora legfeljebb életműveket (utcák), korszakokat (város) hoznak létre a szellemiség világában, míg az építészetben ez látható, belakható, tapintható, minden érzékszervünkkel érzékelhető világgá válik.

Az építészet a teremtés folytatása, a teremtett világból kiszakított anyagok, erőforrások felhasználásával. Alapvető erkölcsi mércéje, hogy magasabb szintre emelje azt az anyagot, melyet egy beláthatatlanul magas intelligencia hat át. S bár eszünkkel tudjuk, hogy megközelíteni tudjuk csak – ha megvan bennünk a teremtő alázat képessége –, mégis meg tesszük a Jóisten vidámitására.

1 A fiatalabb korosztály kedvéért: a minden hatalom törekvését, az emberek ellenőrzését és irányítását a kommunista állam a vörösterrorral és a megfigyelhetőség alapját jelentő helyhez kötöttséggel oldotta meg. Ennek egyik gyakorlati megvalósítása a kétfajta utlevél: a vörös és a kék volt. Előző a szocialista országokba (a szovjet csatlósállamokba, vagy ahogy ott hívták, a gyarmatokra), másik a nyugati országokba való utazást tette – elvileg – lehetővé. Előzőt magánál tarthatta a honpolgár, utóbbit a Belügyminisztérium őrizte, és háromévente lehetett kérvényezni a valutakerettel együtt az utazást.

2 Maszkek: magánszektor, a 68-as új gazdasági mechanizmus megnyitott lehetősége, a háztáji, a szolgáltató szerelőműhelyek, családiház-építés, és így a maximum négylakásos lakó- vagy üdülőegységekre korlátozott építészeti tervezés (csak tervezés, műszaki ellenőrzés nem) lehetősége, melyet a nagy állami tervezőintézetekben működő műhelyek lenéztek, kiközösítettek. Maszkekben dolgozni egyet jelentett az igénytelenséggel, az építészeti áruba bocsátásával, szemben az állami tervezőintézetek magas önértékelésével.

3 Pedigré nélküli építéskultúra: Ekler Dezső kifejezése. Szabadon interpretálva: 1948 után apáink jellegzetes pannon-medencei tornácos házát leputritzák (s mi, vásott, városi modernnel oltott építészek adtuk a lovat az ideológia alá: kicsiny ablak, vizes fal, egészségtelen életmód, rossz alaprajz), a kastély a bolond gróf háza – bolondokházát is csináltak belőle –, s aki a polgári, elegáns házakról álmodott, az hamar az Andrassy 60.-ban találhatta magát...

4 A KGB 45 pontja: (Szigorúan titkos! K. AA/CC 113, Utasítás NK/003/47.) a szovjet rendszer összeomlása után Lengyelországban, a volt köztársasági elnök, Bolesław Bierut páncélszékfoglalásról került elő, a szöveg lengyelül 1991 őszén jelent meg a Nowy Dziennik hasábjain.

5 Budakalász Önkormányzata a területre a HÉSZ függelékében meghatározta azokat a mintatervet, melyek a területre alkalmasak, s biztosítják a helyhez méltó kulturális tartalmat. Ennek biztosítására a terület fejlesztőjétől telkenként pénzügyi biztosítékot kötött ki, melyet szerkezetkész állapotban szabadított fel.